

Barbara Leijnse: "Openbaring gaat over transformatie. Er breekt iets open, ook al zijn het ervaringen die je levenslang tekenen, waardoor je mank loopt."

Openbaring als worsteling

Over de film 'Festen'
en Jakobs gevecht bij de Jabbok

Aan het eind van een zomerse dag winkelen slenterde ik langs een bioscoop. Na een korte blik op de aankondigingen plofte ik neer in een stoel van een zaal waar de film *Festen*¹ werd gedraaid, aangekondigd als het grappigste gezinsdrama sinds jaren. Het werd de meest aangrijpende film die ik ooit zag. Het gezinsdrama speelt zich af in een riant buitenhuis waar de zakenman Helge Klingefeldt en zijn vrouw Elsie familie en vrienden hebben uitgenodigd om Helge's zestigste verjaardag te vieren. Christian, de oudste zoon, Michael de jongste, en hun zus Helene zijn als eersten ter plekke en ontvangen de gasten die Helge al zingend feliciteren. Het feestweekend vindt plaats kort na de begrafenis van Linda, de tweelingzus van Christian, die in het buitenhuis - waar de kinderen opgroeiden - zelfmoord pleegde. Iedereen maakt zich op voor het feest. Nadat de gasten zich verzameld hebben in één van de balzalen houdt Helge zijn

1. *Festen* (1998) is een Deense productie, geregisseerd door Thomas Vinterberg, en verscheen als eerste 'Dogma' film. 'Dogma 95' is een collectie van filmregisseurs, waaronder Lars van Trier en Thomas Vinterberg, gesticht in 1995 in Kopenhagen, die is gericht op het terugbrengen van simpliciteit in de filmproductie: gebruik van natuurlijk licht en geluid, geen special effects, geen sets, geen gemanipuleerde computerbeelden etc. *Festen* is verkrijgbaar op video en DVD.

"Openbaring is voor mij vrij 'blanco'. Ik leg niet onmiddellijk een verband met God, religie of kerk. Dat geeft vrijheid om te associëren en om beelden op me af te laten komen. Persoonlijk denk ik: mijn hele leven is openbaring. Ik ontmoet nieuwe mensen, doe nieuwe ervaringen op, goede en minder goede, en krijg andere inzichten. Het zijn voor mij dus de dingen des levens die zich aan mij manifesteren, waar ik mee om ga en die ik een plek in mijn leven probeer te geven.

Om iets theologisch over openbaring te kunnen zeggen vond ik dat ik concrete verhalen moest lezen. Daarom heb ik me verdiept in een bijbelverhaal, namelijk het verhaal van de worsteling van Jakob, en in een film die naar mijn gevoel een openbaringsdimensie heeft, namelijk *Festen*. Ik ervoer de film als een midrash - een soort hervertelling - op het Jakobverhaal.

Dit Jakobverhaal wordt traditioneel geïnterpreteerd als een verhaal waar God zich openbaart aan Jakob. Ik dacht: laat ik eens kijken of dat wel zo duidelijk is. Het leuke is dat het veel verullender is dan algemeen wordt aangenomen. Nergens wordt God genoemd. Ik vond het op zich al een openbaring dat God voor mij eigenlijk achter het verhaal verdwijnt. Het gaat hier niet meteen over godsopenbaring, dan wel over transformatie. Het is in feite een gevecht tussen twee mensen en misschien ligt daar wel het openbaringsmoment, in de intermenselijke confrontatie. Er breekt iets open in zo'n confrontatie ondanks ervaringen die je levenslang tekenen, waardoor je mank loopt, zoals het vemaal en de film laten zien. Zo'n openbaringsmoment kan je niet in je eentje construeren of forceren, de aanwezigheid van anderen is een vereiste. Iemand die je naaste is of een gemeenschap waar je deel van uitmaakt en die ook je tegenover is.

welkomstspeech en haalt hij herinneringen op over het gezin in de begintijd van het buitenhuis. Het feest zet zich voort aan de dinertafel. Onder het voorgerecht tikt Christian als eerste tegen zijn glas om een toast uit te brengen. Hij laat zijn vader kiezen tussen twee briefjes, het gele of het groene. Het wordt het groene: 'als pa in bad gaat'. De gasten gniffelen. Christian onthult hoe zijn vader, die erg hygiënisch is, telkens voordat hij in bad ging Linda en hem als kind verkrachtte op de groene bank. Het is even stil. Helge beveelt om de glazen bij te vullen waarna opa opstaat om een tweede speech uit te brengen, die wordt gevolgd door hilarisch gelach en applaus. Christian loopt de eetzaal uit en wil via de keuken het feest verlaten. "Je gaat naar huis. De strijd is verloren. Er is niets veranderd", zegt Kim, Christians jeugdviend alias de kok. Hij en zijn personeel hebben Christians speech via de intercom gevolgd. "Hier heb ik jaren op gewacht en nu loop je weg" zegt hij tegen Christian die verslagen in de keuken staat. De kok overtuigt Christian ervan nog een ogenblik te blijven. Dat ogenblik is het begin van een gevecht dat Christian en zijn tegenstanders de hele avond en nacht verder in beslag zal nemen.

Lichtend venster

Het medium film is een wonderlijke bron van symbolen. "Er is geen andere kunstvorm als de film die boven ons alledaags bewustzijn uitstijgt, onze gevoelens binnendringt tot diep in de schemerruimte van onze ziel", zegt cineast Ingmar Bergman². Beelden zoals filmbeelden, maken deel uit van de orde van het imaginaire, van de symboolwereld en raken daarmee ook de wereld van de religie. 'De schemerruimte van onze ziel' wordt ook wel als de plek van de religieuze beleving

2. Tjeu van den Berk *Mystagogie. Inwijding in het symbolisch bewustzijn*, p. 159.

herkend. Zoals een bijbeltekst a priori niet religieus van aard is maar het wel kan worden, zo kunnen in elke film religieuze beelden gedijen en zich manifesteren.

Een film kan expliciet gebruik maken van religieuze beelden, maar ook door niet-religieuze filmbeelden kan een kijker of kijkster existentieel geraakt worden. Zo kan de film "een lichtend venster op de eeuwigheid bieden"³, of zoals ik het zou uitdrukken: openbarend zijn doordat zij een brug slaat tussen ieders levensverhaal en hét leven zelf. Dromen, visioenen en intense verlangens van een persoon kunnen worden geroerd, herkend, vervuld of bevestigd.

Festen bevat een dimensie die ik een openbaringsdimensie zou noemen.

Onthulling

Onrecht, verstoring in relaties - tussen man en vrouw, tussen ouders en kinderen en kinderen onderling - zijn expliciete thema's in *Festen*. In de uitwerking van deze thema's speelt het mechanisme 'onthulling/verhulling' een constante rol. De onthulling van het 'grote familiegeheim' door Christian wordt door de andere gezinsleden met evenveel kracht weer verhuld. Sommige onthullingen worden automatisch als waarheid aangenomen, andere vragen er blijkbaar om telkens opnieuw te worden ingebracht waardoor ze het karakter verkrijgen van een worsteling. Door de film wordt zichtbaar gemaakt dat 'openbaringen' niet gebeuren *ins blaue hinein*, maar verschijnen in een context van menselijke relaties en machtsverhoudingen, in een context van daders en slachtoffers.

In *Festen* trof ik veel overeenkomst met het bijbels verhaal van de worsteling van Jakob bij de Jabbok (Genesis 32,

³ Vgl. *De praxis van het leren symboliseren, geïllustreerd aan de film*, in: *Ibid.*, p.156-177.

23-33). Zowel qua thematiek als symboliek. In Jakobs leven spelen zich soortgelijke familiedrama's af. De ontwrichting van de relatie met zijn broer Esau is één van de meest bekende. Later zal ik laten zien dat ook Jakobs relatie met zijn vrouwen en kinderen flink onder vuur komt te liggen. Zowel in de film als in het verhaal wordt gespeeld met licht en donker, respectievelijk dag en nacht, en met het beeld van de opkomende ochtendzon. Ook in beide staat het thema van de strijd op leven en dood op de voorgrond. Zij wordt verbonden met confrontatie, met het aan het licht brengen van gepleegd onrecht, met verminking en met transformatie, met verandering van perspectief en het scheppen van nieuwe kansen.

Vrouwen en kinderen

Het gevecht van Jakob wordt compact en sober weergegeven, een half vers wordt eraan besteed: "Een man worstelde met hem tot de morgenschemering opkwam" (32,25b)⁴. De verteller is zwijgzaam over de inzet, de aanleiding en de betekenis van het gevecht en over de identiteit van de man die Jakob tot deze confrontatie uitlokte. De worsteling tussen deze twee mannen heeft iets "ongenaakbaars door zijn geweldige dieptegang en verzet zich tegen een scherpe dichotomie van het getoonde en het verholde"⁵. Om de gebeurtenis van het gevecht op zijn waarde te kunnen schatten, is het scheppen van een context voor het verhaal geen overbodige luxe. De vechtsceñe, die deel uitmaakt van de eenheid Genesis 32-33, vindt plaats na het vertrek van Jakob uit Haran, weg van bij zijn oom Laban. Met zijn opgebouwde bezit: zijn vrouwen,

⁴ Zie mijn vertaling van Genesis 32,23-33 aan het einde van dit artikel.

⁵ Jan FOKKELMAN, *Vertelkunst in Genesis. Proeven van Stilistische en Structurele Analyse* (Proefschrift), Amsterdam, 1973, p. 111.

kinderen en veestapel, keert hij terug naar zijn geboorteland Kanaän. De familiegeschiedenis van Jakob wordt vanaf het begin getekend door de strijd om de macht, door bedrog en manipulatie. Jakob worstelt al in de baarmoeder met zijn broer Esau, wiens hiel hij grijpt om als eerste tevoorschijn te komen, wat hem dan nog niet lukt. Later komt hij door sluw optreden in het bezit van het eerstgeboorterecht en de zegen van Isaak. Omdat de spanning in zijn ouderlijk huis te hoog oploopt, vlucht hij weg naar het huis van zijn oom. *L'histoire se répète*, nu wordt Jakob bedrogen. In de huwelijksnacht ontdekt Jakob dat Laban hem zijn oudste dochter Lea als vrouw heeft gegeven in plaats van Rachel, de vrouw die Jakob wilde en liefhad. Het kost hem opnieuw zeven jaar arbeid om ook Rachel aan zijn zijde te voegen. De leefomstandigheden maken het begrijpelijk dat Jakob vertrekt uit Haran. Een vlucht uit twist over bezit en opgelopen frustraties.

Nog maar net heeft Jakob het conflict - met Laban - bezworen of er dient zich alweer een ander conflict aan, weliswaar een oud conflict uit het verleden maar nog steeds onopgelost: dat met zijn broer. Hoe veilig voelt Jakob zich nu hij terugkeert naar zijn geboorteplek? Wil Esau hem nog steeds vermoorden (Genesis 27,41)? Jakob stuurt bodes naar zijn broer om de situatie te peilen.

Als zij terugkomen met het bericht dat Esau onderweg is met vierhonderd man, draait Jakobs brein op volle toeren. De onvoorspelbaarheid van Esau's reactie en de confrontatie in zicht brengen hem in de greep van doodsangsten. Hij zet alles in om te overleven: hij verdeelt zijn huishouden in twee groepen, zodat één groep altijd kan vluchten, en creëert daarmee strijd en tweedracht in zijn eigen huis. Hij zendt vee naar Esau als geschenk om hem te paaien. Jakob lijkt zijn schuld te willen afkopen. Net zoals hij met zijn soep het eerstgeboorterecht van Esau aftroggelde, zo wil Jakob hier weer door een deal - vrede in ruil voor bezit - genade vinden in Esau's ogen. Eerst probeert hij Esau om te kopen

met een deel van zijn bezit, later met heel zijn hebben en houden.

In het midden van de nacht staat Jakob op, neemt al zijn eigendom, formeert een stoet en laat alles en iedereen voorbijtrekken via een doorwaadbare plaats in de Jabbok, net zoals eerder het geschenk voor Esau aan zijn aangezicht voorbijtrok (32,17). Hij blijft alleen achter, Esau afwachend. Overtuigd dat Esau hem wil doden, zet hij alles wat hij heeft op het spel - zijn vee, vrouwen en kinderen - in ruil voor zijn veiligheid. Hij zet zijn hele bezit aan de overkant van de Jabbok, aan de kant van het Zuiden, de kant waar Esau vandaan komt: uit Edom. Zijn bezit, waaronder zijn vrouwen en kinderen, vormt een buffer, een veiligheidszone tussen hem en Esau. Gezien Jakobs interpretatie van Esau's intenties - namelijk dat hij zint op wraak - maakt hij met zijn nachtelijke actie zijn kinderen doelwit van agressie en geweld. Zij worden het kamp dat de klap op moet vangen. Jakob keert zijn rug en verschuilt zich achter zijn vrouwen en kinderen. Is het vreemd dat Jakob juist op dit moment wordt aangevallen? Op het dieptepunt pakt een man hem bij de kraag en worstelt met hem.

De belofte van de strijd

De nacht is voor Jakob het dieptepunt, het totale verlies van zijn integriteit. In de nacht - een tijdstip waarop zo min mogelijk getuigen zijn - brengt hij het leven en de toekomst van zijn kinderen en vrouwen in gevaar. Daarmee dreigt hij ook Gods beloftes te verkwanselen, de belofte aan land en aan een groot nageslacht, en de zegen.⁶ Jakobs daden roepen een tegendaad op: de worsteling.

⁶ Ik volg hierin de exegese van Serge Frolov in zijn artikel *The Other Side of the Jabbok. Genesis 32 as a Flasco of Patriarchy*, in: *JSOT* 91 (2000) p. 41-59.

In de lijfelijke confrontatie van mens tot mens kan Jakob zich niet meer verschuilen en moet hij wel zijn gezicht tonen. Hij kan zich niet meer verschuilen achter herders, die een geschenk moeten brengen, of achter vrouwen die hun leven bepaald zien door het 'Jakobprincipe' zegt Fokkelman⁷. Ik wil aan Fokkelman's lijstje toevoegen dat zijn mysterieuze tegenstander het niet toelaat dat hij zich verschuilt achter kinderen die hij als buffer opstelt.

Het moment waarop Jakob in een worsteling betrokken wordt, lijkt in zijn perspectief en misschien ook dat van de lezer ongepast. Juist op een moment waarop hij zijn veiligheid maximaal heeft gewaarborgd, achter de hele stoet, wordt hij aangevallen. Voor hen die in zich de gevarezone bevinden, die geofferd worden en door onrecht worden overspoeld, komt deze worsteling geen moment te laat. Voor hen die zelf misschien niet in staat zijn om de worsteling aan te gaan, is deze tegenzet een daad van trouw, een belofte in de nacht: 'ik zal er zijn voor jou'.

Ook in de film *Festen* komt de confrontatie voor Helge met zijn verleden op een zeer onaangenaam moment. Hij staat in het middelpunt van de belangstelling, op zijn verjaardagsfeest omringd door familie en publiek. Voor Christian is dit moment het meest gepast, misschien wel het enige gepast moment: de eerste keer dat hij zijn vader terugziet na de begrafenis van zijn tweelingzus Linda. Dat de begrafenis van Linda bepalend is voor Christian in het aangaan van de confrontatie, toont de scène waarop hij - terug aangeschoven aan de dis - voor de tweede keer tegen zijn glas tikt en een toast uitbrengt: "op de man die mijn zus heeft gedood. Op een moordenaar".

7 J. FOKKELMAN, *op. cit.*, p. 110-111. Zie in verband met het 'Jakobprincipe' ook ELLEN VAN WOLDE, *Utteenlopende visies op geloof en gerechtigheid. De God van Jakob en de God van Job*, in: *Concilium* (2002) 1, p. 15-22.

Deze keer is het zijn vader die de zaal verlaat. Het feest wordt onderbroken, een pauze wordt ingelast. Helge doet er alles aan om het verleden af te weren: eerst manipuleert hij Christian en stuurt hij hem naar huis. Als die echter niet wil wijken, vernedert hij hem en maakt hem uit voor gek. Helge zet zowel zijn kinderen in als zijn vrouw - die haar oudste zoon betitelt als verhalenverzinner - om Christian uit te schakelen. Christian weigert zich te laten wegsturen, alle geweld over zich heen krijsend. Hij staat niet alleen, zijn overleden tweelingzus is voelbaar aanwezig als zijn steun en *drive*.

De nacht als katalysator

Als het feest weer aanvangt doet Christian pogingen zijn verhaal af te maken maar wordt door een paar gasten, waaronder zijn broer, weggesleept en afgeranseld en door de vechtersbazen bijna geliquideerd. Ze weten zich in te houden en binden Christian vast aan een boom in het bos op het landgoed. Het schemert en de nacht valt.

Het isolement van Christian is totaal, zijn perspectief is uitzichtloos. Toch blijkt deze totale verlatenheid zowel dieptepunt als keerpunt. Allereerst weet Christian los te komen en gaat opnieuw het huis binnen waar hij niet alleen geconfronteerd wordt met een ongeremde feestvreugde, in de vorm van een polonaise, maar ook met een bondgenoot in de strijd. Nadat de gasten voor het dessert weer aan tafel aanschuiven, introduceert de ceremoniemeester Helene als spreker. Helene staat aarzelend op en leest geëmotioneerd de afscheidsbrief van Linda voor, die ze die ochtend in haar gastenkamer vond. Christian komt de eetzaal weer binnen. "Pappa verkracht me in mijn dromen. Ik ga weg. Aan de andere kant is het mooi en licht", leest Helene. Als Helene weer gaat zitten, trekt Helge zich woest terug, op de voet gevolgd door Elsie, snauwend naar Christian: "Je was nergens anders goed voor".

Christians strijd is gevoerd. In de danszaal worden de kaarsen aangestoken. De kinderen dansen samen tot diep in de nacht: voor hen begint het echte feest.

Ook in het gevecht van 'de man' met Jakob is de nacht het scharnier tussen leven en dood. In de nacht wordt hij zowel verwond als gezegend. De ontleding in het gevecht tussen Jakob en 'de man' vindt plaats nadat Jakob is geraakt op zijn heup (32,26). Jakob wordt lamgelegd. De man die altijd eigenmachtig was, zal voortaan niet anders kunnen dan een ander, langzamer ritme gaan. Letterlijk staat er dat de man Jakob trof "in de holte van zijn dijbeen", een eufemisme voor zijn geslacht.⁸ Waarom zijn geslacht raken? Was het verwonden van een knieschijf of enkelband niet genoeg geweest om Jakobs tred te vertragen?

Zijn geslacht is een plek vol symbolische betekenis. Hij wordt ontmand, beroofd van 'haantjesgedrag' waardoor hij zich heeft laten drijven. Jakob wordt bevrijd van zijn oude gedrag en al de angsten die daarmee verbonden zijn. Hij wordt ontmaskerd en bevrijd, maar even belangrijk: hij erkent deze ontmaskering. In het gesprek geeft Jakob zich bloot: "Mijn naam is Jakob, met andere woorden ik ben het: de bedrieger, de schurk, dat is wie ik ben". Dan pas volgt de naamswijziging naar Israël - 'God strijdt' - en een nieuwe zegen. De verwonding op die plek vormt een wezenlijk onderdeel van zijn nieuwe identiteit, als herinnering aan verleden en toekomst. Een onuitwisbare herinnering aan het verleden, aan zijn schurkenstreken, met name aan het offeren van zijn vrouwen en kinderen. Heel concreet: een levenslang geheugensteun-tje aan de verwonding die hij zijn geslacht, zijn nageslacht, toebracht. Juist die herinnering, erkenning, opent perspectief en toekomst.

⁸ Athalya BRENNER, *The Intercourse of Knowledge. On Gendering Desire & Sexuality in the Hebrew Bible*, Brill, 1997, p. 38.

Herstelde verhoudingen

"De zon ging op over hem, toen Jakob door Penuël trok". Het felle ochtendlicht doortrekt de ontbijtzaal waar Christian zit te keuvelen. Levende taferelen. De zon symboliseert redding, bevrijd-zijn en belooft veiligheid en warmte na de haast sinistere nacht, schrijft Fokkelman.⁹

Als hij Penuël verlaat ziet Jakob Esau als eerste, inclusief de vierhonderd man met hem. De eerste handeling die Jakob verricht na het verlaten van de plek van de worsteling, is iets wat hij vóór zijn worsteling naliët: zijn kinderen in veiligheid brengen. Hij bergt ze bij Lea, Rachel en de twee slavinnen en gaat nu zelf voorop in plaats van zich achteraan te verschuilen: "Hijzelf trok voor hun aangezicht uit" (33,3). De radicale ommekeer heeft zich voltrokken bij Jakob sinds hij anderen voorbij liet trekken voor zich uit, interpreteert Fokkelman.¹⁰ Gezien Jakobs schurkenstreken en zijn pogingen om het lot naar zijn hand te zetten, zou ik zijn gedrag eerder karakteriseren als dat hij de verhoudingen in zijn familie herstelt. Als vader en beschermer naar zijn nageslacht en als jongste broer naar Esau toe. Zo "wierp hij zich voor Esau zeven maal ter aarde" (33,3).

Ook in *Festen* vindt er na de worsteling van Christian met zijn vader, de volgende ochtend aan het ontbijt een herschikking van verhoudingen plaats. Al verloopt dit proces niet zo soepel als in het Genesisverhaal. Allereerst vindt Christian een nieuw evenwicht in zichzelf. In een droom die nacht zag hij Linda en vroeg haar of hij met haar mee kon maar ze vroeg hem daar te blijven, in de wereld der levenden. Om in bijbelse beelden te spreken: Linda heeft hem gezegend en hij liet haar gaan. Toekomst is weer mogelijk. Verlost uit zijn isolement maakt Christian weer deel uit van

⁹ Jan FOKKELMAN, *op. cit.*, p. 122.

¹⁰ *Ibid.*, p. 123.

de levende gemeenschap. Ook de verhoudingen tussen Christian en zijn broer en zus worden hersteld. De broederlijke en zusterlijke omgang nu in de ochtend staat haaks op de argwaan waarmee ze elkaar altijd hebben bejegend. Ze bestoken elkaar met grapjes zonder vervreemding, geweld of concurrentie. Ze staan weer op gelijke voet. Het geheim dat een wig tussen hen bracht is geopenbaard.

Elsie en Helge verschijnen als laatsten aan de ontbijttafel. Helge spreekt de gasten toe: "Het is onvergefelijk wat ik mijn kinderen heb aangedaan, maar ik zal altijd van jullie houden en Christian, je hebt een goed gevecht geleverd", waarna hij weer aan het hoofd van de tafel gaat zitten. In een herstelde orde is het ondenkbaar wat Helge doet: hij neemt zijn oude positie, fysiek en mentaal, als heer des huizes opnieuw in. Michael (het is de naam van de aartsengel) loopt naar hem toe en vraagt of hij weg wil gaan, waarna hij vertrekt. Niet alleen wordt hij uit de ontbijtzaal verwijderd ook wordt hem het contact met zijn kleinkinderen onthouden.

Helge wordt ontmand, hij verliest zijn positie als vader en grootvader. De worsteling liet hij links liggen, Christian heeft hij steeds van zich afgeschud. Helge's verwijdering uit de gemeenschap lijkt op het eerste gezicht een hoge prijs, een daad die ontstaat uit directe woede en wraak van het slachtoffer. Dat dit in *Festen* niet het geval is, laat één (op de DVD, alternatieve) scène zien: de afloop van de nachtelijke confrontatie van Michael en zijn vader na de bekendmaking van de brief van Linda. Michael die de waarheid hoort over zijn vader, gaat helemaal door het lint. Terwijl de anderen op de dansvloer staan, klopt Michael aan bij het slaapkamerraam van Helge en sleurt hem naar buiten. Als Elsie in paniek de danszaal binnenstormt omdat het gevecht tussen Michael en zijn vader uit de hand loopt, komen Helge en Christian oog in oog te staan. Wanneer Helge, die in elkaar geslagen op de grond ligt, Christian ziet en mompelt: "vermoord me maar", stapt Christian naar hem toe, slaat een mantel om zijn vader heen - laat hem gaan - en loopt

weg. Helge wordt die ochtend niet weggestuurd als een zondebok, maar wordt de woestijn ingestuurd om zijn daden, zijn positie te overdenken. Hij wordt niet uitgekotst uit de gemeenschap, de gemeenschap geeft hem juist een nieuwe kans.

Herstelde gemeenschap?

Jakob doet een poging om de relatie met zijn nageslacht te herstellen, door de voetstappen te willen volgen van "al dat maaksel wat voor zijn aangezicht is en van de kinderen" (33,14). Daarvoor wijst Jakob zowel Esau's wens "om naast Jakob te gaan" (32,13) als zijn voorstel om een escorte van zijn mannen Jakobs huishouden te begeleiden op zijn reis (32,15) van de hand. De kinderen krijgen bij Jakob prioriteit. Ook wanneer Esau aan het begin vraagt: "wie zijn dat daar bij jou?", antwoordt Jakob: "de kinderen waarmee God jouw dienstknecht begenadigd heeft" (33,5). Zijn vrouwen en zijn veestapel komen niet meer in beeld. Jakob herstelt zijn relatie met zijn nageslacht en trekt in plaats van naar Seir, waar Esau woont, naar Soekkot en Sichem om een nieuwe gemeenschap te stichten: hij settelt zich en bouwt zich een 'huis'. Opvallend is dat niet alleen de verzoening met Esau omgeven blijft met ambiguïteit, ze gaan diezelfde dag weer uit elkaar zonder zelfs samen gegeten te hebben, maar ook de relatie met zijn nageslacht. Zoals blijkt uit Genesis 34 is de relatie van Jakob met zijn zonen problematisch, net zoals die met zijn dochter Dina. Jakobs huis is verdeeld en getekend door het verleden. Oudtestamenticus Laurence Turner concludeert dat ook de landsbelofte van God in de Jakocyclus niet wordt volbracht.¹¹ Het is dus de vraag of herstelde gemeenschap heeft plaatsgevonden.

¹¹ Laurence A. TURNER, *Announcements of Plot in Genesis*, in: *JSOT* 96, Sheffield, 1990.

Openbaring

Ondanks de beperkte ruimte, toch nog enkele slotopmerkingen.

Jakob benoemt zijn worsteling als "het zien van God, van aangezicht tot aangezicht" (32,31), als een openbaring. Hij is de confrontatie met zijn verleden aangedaan. Ook Christian blijft in leven nadat hij het onrecht hem en zijn zus aangedaan aan het licht bracht, ook al was de dood soms dichterbij dan het leven. Waar Linda zelf niet meer toe in staat was - het ontmaskeren van degene die haar offerde, die haar dreef tot zelfmoord - doet Christian, waarbij hij zijn leven inzet. Hij brengt Linda's stem in herinnering, brengt haar zo tot leven. Bewust of onbewust gekozen, maar de naam Christian draagt de betekenis: volgeling van Christus.

Openbaring, het aangaan van de worsteling, het aan het licht brengen van onrecht - van waarheid - is in eerste instantie niet gericht op verzoening, laten de Jakobstekst en de film *Festen* zien. Openbaring is gericht op het scheppen van ruimte voor een gemeenschap waarin 'geofferden' opnieuw tot leven kunnen komen, een plek kunnen innemen. De film kent een opeenvolging van 'openbaringen', in de zin van onthullingen, het aan het licht brengen van teneerdrukkende geheimen. De worsteling zet een proces in gang waarbij het leven wordt gezocht in plaats van de dood, letterlijk een worsteling op leven en dood waarbij bondgenoten onontbeerlijk zijn. Christians worsteling was ondenkbaar zonder bondgenoten, Linda en Kim en later in de film volgen er nog meer. De 'man' waarmee Jakob vecht is zowel aanklager als medestander, eerst wordt Jakob verwond daarna gezegend. De openbaring die zich door de worsteling heen manifesteert, is niet in de eerste plaats gericht op hereniging van relaties, maar is veel meer bezig met het levend houden van de herinnering, in het beeld van de zegen en de opkomende zon.

Genesis 32, 23-33

23. Toen stond hij op in die nacht
en nam zijn twee vrouwen, zijn twee slavinnen
en zijn elf kinderen.
En hij doortrok de doorwaadbare plaats in de Jabbok.
24. Toen nam hij hen en deed hen de beek doortrekken,
wat van hem was deed hij doortrekken,
25. en Jakob bleef achter, alleen,
en een man vocht met hem tot de morgenschemering opkwam.
26. Toen hij zag dat hij hem niet overhaalde,
trof hij hem in de holte van zijn dijbeen.
Jakobs heup werd ontwricht in het gevecht met hem.
27. Hij zei:
Laat mij gaan want de morgenschemering is er.
Maar hij zei:
Ik zal je niet laten gaan, tenzij jij mij zegent.
28. Hij zei tot hem:
Hoe is jouw naam?
Hij zei:
Jakob.
29. Hij zei:
Voortaan zal jouw naam niet meer uitgesproken worden:
Jakob, maar Israël.
Want jij hebt gestreden met God en met mensen
en je hebt gezegevierd.
30. Jakob vroeg en zei:
Vertel mij toch jouw naam.
Maar hij zei:
Waarom vraag je hier naar mijn naam?
En hij zegende hem daar.
31. Jakob noemde de naam van de plaats daar: Peniël.
Want ik heb God gezien, van aangezicht tot aangezicht,
en mijn leven is gered.
32. De zon ging op over hem wanneer hij door Penuël trok,
en hij ging mank door zijn heup.
33. Daarom eten de kinderen van Israël tot op vandaag
de heupspier niet,
omdat hij Jakob daar geraakt had, in de heup, de spier.